

Minnen och låtar från spelmanslivet

KALLE HERMANS SPELKAMRAT

SVEDS-JAN — Sveds Johan Jansson — var född 1841 i Bengtsheden i Svärdsjö och bosatt på Svedsgården i samma socken. Han var samtidigt bonde, handelsman och spelman och drev handel med diverse, även öl och vin. Bönderna brukade stanna vid Svedsgården för att få sig litet förfriskning, då de på vintern körde kol till Korsnäs och Falun. Sveds-Jan spelade gärna tillsammans med den förut nämnda Kalle Herman från Falun. De var ofta anlitade vid lysningskalas, bröllop och dans.

Härom berättade i Falu-Kuriren år 1929 signaturen Svärdsjö-mas, bakom vilken dolde sig en annan beryktad svärdsjöspelman Danils Anders Jansson i Hillersboda. Det påstås att Sveds-Jan hade en kraftig stråkföring, men han kunde också spela känsligt och fint, när det passade.

Karl-Erik Forsslund återger i sin Svärdsjö-bok berättelsen om hur Sveds-Jan lärde sig spela. Han högg sig en gång i skogen. Det dröjde länge innan såret blev läkt. Under tiden lärde han sig spela av en granne, storspelmannen framför andra den tiden Jan Palm, född 1820 i Rupstjärn, som då hörde till Svärdsjö. (Mera om Palm senare).

Vid midsommarhelgen brukade Sveds-Jan ibland vara tingad att spela på Korså bruk. Det var under Edvard Söderstens förvalttid på 1870-talet. Södersten brukade ordna midsommarfest för bruksbefolkningen, varvid Sveds-Jan ensam spelade till dans. Det var mycket folk i bruks-samhället på den tiden. Kullorna från fäbodarna omkring Hinsen i sällskap med pojkar från bygden kom dit och deltog i dansen. Som extra förplägnad bjöds på bayerskt öl, som dracks med skopor ur stora kar. För en sådan spelkväll fick Sveds-Jan 20 kronor, en vacker slant för en spelman på den tiden. Han säges ha varit en mästare att spela polskor. Av hans och Kalle Hermans låtar finns flera återgivna i Karl-Erik Forsslunds Svärdsjö-bok. Vidare finns i Sundborns-boken åtskilliga av Kalle Hermans och hans son August Hermanssons låtar.

SVEDS-JAN BLEV MED TIDEN FÖRMÖGEN på sina affärer, fick råd att uppföra en ny, prydlig mangårdsbyggnad på Svedsgården men gav sig allt mindre tid att spela. År 1902 flyttade han till Boden och efter någon tid till Gävle, där han dog omkring år 1910. Svedsgårdens stora egendom sålde han till en annan svärdsjökarl, Andreas Andersson, sedermera sågverksägare och nämndeman. Dennes efterlevande maka Maria, som nu är bosatt i Sundborns by, minns från sin ungdom, att Sveds-Jan och Kalle Herman ofta spelade tillsammans vid bröllop och andra fester i Svärdsjö och Sundborn. När Hedlöfs i Sundborn gifte

Till vänster Sveds-Jan, till höger Kalle Herman, fotograferade under besök i Stockholm.

dit för att se bruden, fick hon en bestående minnesbild av de båda spelmännen. De spelade inte bara för pengarnas skull utan mest för att det var roligt. Sveds-Jan hade ett glatt humör men mötte omsider svåra prövningar. Medan han bodde kvar på Svedsgården dog samma år, 1902, en 35-årig son och en 19-årig dotter. Han var änklings sedan 1883 och kände sig på äldre dagar alltmer ensam på Svedsgården. Vid 60 års ålder flyttade han som nämnts därifrån, först till Boden och senare till Gävle, där han under några år idkade affärer med trävaror.

Han har beskrivits som en storvuxen, robust karl, en gladlynt friskus, som inte alltid skrädde orden och gärna drev gäck med sin omgivning. I Föreningen Gamla Falu-Kamraters medlemskrift, årgång 1950, finns några minnesanteckningar av doktor Anders Prag i Malmö om några särpräglade falubor på 1880-talet. Där skyntar också Sveds-Jans jättelika gestalt: "Det blev alltid muntert, där Sveds-Jan var med. Han spelade gärna kort och ville då att det skulle gå undan. Det dugde

Danils Anders från Hillersboda.

med rätt dialekt: Slo! Därav kom ordstävets Slo, sa' Sveds-Jan".

FÖR HUNDRA ÅR SEDAN och långt senare hade socknarna kring Falun många andra duktiga spelmän, som vore förtjänta av att i detta sammanhang närmare beröras. Det är bl. a. klarinettblåsarna Jutängs Anders och Anders Engström i Finnigårde, den senare kallad Fnys'n, ett stort original som på slutet levde av

Nöjen och Q A missnöjen i gamla Falun

jakt och fiske — han snarade fågel mest enligt K.-E. Forsslund. Det var klarinettisten Pellas Daniel och hans bror fiolisten Pellas Erik från Blixbo. En styv fiolspelare var också skomakaren Gustaf Andersson på Lilla Karlborn (född i Vintjärn 1851), förr ledare för ett kapell i Korsnäs, där dåvarande fotografeleven, sedermera musikdirektören Joel Olsson gjorde sina lärospån. Gustaf Andersson har komponerat och själv notskrivit ett flertal polskor, bl. a. "Fågeln i Lund", "Nippertipan på Karlborn", "Nordanvind" och andra. August Hermansson i Gallsjön, son till Kalle Herman, har förut nämnts som kompositör och upptecknare.

I Svärdsjö fanns också en rad spelmän utom Sveds-Jan. Så var Olof Johan Johansson i kyrkbyn (född 1859) upphovsman till en mängd skänklåtar, polskor och polketter. Han ville i unga år ägna sig åt musiken, men han var enda son och måste överta gården. En av hans söner blev musikdirektör i Stockholm. Han kallade sig Wilhelm Crafford och dog i 40-årsåldern. Den förut nämnde Jan Palm var i yngre år knekt och skomakare och lärde sig att spela fiol av en annan knekt, Larm från Svartnäs. Vid 24 års ålder, några dagar innan han skulle gifta sig med Stens Märta från Linghed, drabbades Palm av ett hårt öde. När han spelade på ett bröllop blev han vådaskjuten av en gubbe, som handskades vårdslöst med en bössa. Skottet träffade Palm i ansiktet så att han förlorade sin syn. Han kallades från den dagen Blinda Palmen. När han låg på Falu